

DOI: 10.33608/0236-1477.2020.01.51-61

УДК 821.161.2.09: 159.922.73

Катажина ЯКУБОВСЬКА-КРАВЧИК, доктор гуманітарних наук,
Варшавський університет (Польща),
Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa
e-mail: k.jakubowska@uw.edu.pl
ORCID: 0000-0002-6281-7011

ДИТИНСТВО У КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ

У статті проаналізовано проблему вписування дитинства в історію світу на прикладі романів С. Жадана «Інтернат» і В. Рафеєнка «Довгі часи». Контекстом слугують спогади учасників Революції Гідності, зафіксовані в книжці Н. Гук «Звичайні герої», й записки про війну, що ввійшли в книжку А. Чеха «Точка нуль». Розглянуто питання про роль дитинства: ідеться про складник внутрішньої метанарації як необхідний для героя світоглядний орієнтир; про накопичення різного досвіду й знань, що формують спосіб сприйняття світу; порушено проблематику нарративу розпаду радянської імперії, часу трансформації та війни.

Ключові слова: дитинство, історія, С. Жадан, В. Рафеєнко

Сприйняття дитини та її ролі в суспільстві змінювалося впродовж століть. Філіп Ар'єс у монографії «Історія дитинства. Дитина і сімейне виховання в давні часи» доводить, що питання, пов'язані з дитиною і дитинством, довший час не були об'єктом дослідження. Зміни відбулися в кінці ХІХ — на початку ХХ ст., коли світ побачила книжка Еллен Кей «Століття дитини», у якій авторка доводить важливість суспільної та культурної ролі дитинства, а також необхідність соціологічних й історичних досліджень.

ХХ ст. прикметне розмаїттям нових літературних форм: репортаж, мемуаристика, документальна література,

Цитування: Якубовська-Кравчик Катажина. Дитинство у контексті історії. *Слово і Час*. 2020. № 1 (710). С. 51—61. <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2020.01.51-61>

різноманітні гатунки художньої прози й поезії тощо. Такі новації оприявилися й у війсьній літературі, зокрема присвяченій Другій світовій війні та Голокосту. Як зазначає Роберт Мельгорський: «Слід припустити, що перспективи дитячого перегляду історії оминати неможливо через те, що вона дає змогу іншим <...> способом, зрозуміти (а точніше — відчути) дії, сприйняті в руслі офіційної історії, яка пристосовує дитинство до своїх потреб. Відзначимо, що, можливо, літературне існування світів дитинства є підтвердженням того, що їх не можна до кінця вбити, вони не підвладні планам анонімного духу часів, <...> що використовує поняття історії. Я маю на увазі не абстрактний термін або явище, що впорядковує певний збір фактів, розміщених у часі, а гнітючі зовнішні обставини, що залишають слід на чийсь долі» [17, 47]. У класичних літературних текстах дитинство охоче ідеалізувалося, воно уособлювало безповоротно втрачений час особливо сильних емоцій, захоплення світом, почуття близькості, дружби, важливості для інших. Як писав Є. Цесліковський, «усвідомлення перебування в раю ніколи не відбувається в той самий час, а настає лише в дорослому житті» [11, 158]. Така ідеалізація минулого, яке уже ніколи не повернеться, була властива й ХХ ст., наприклад, «Зачарований Десні» О. Довженка чи «Долині Ісси» Ч. Мілоша.

Однак перед обличчям драматичних подій Другої світової війни література змінювалася, усе частіше порушувалися теми, пов'язані зі складними, іноді межовими переживаннями молодих людей. Такі твори мали допомогти осягнути, зрозуміти світ, упоратися з емоціями й травмами виховання за прикладом літературних героїв (ідеться про «Каміння на шанець. Оповідання про Войтка і Чорного» А. Камінського чи «Парашутну вежу» К. Голби) та ін. Це значною мірою прикметно літературі Голокосту, зокібна творам «Хліб, кинутий померлим» Б. Войдовського, «Збирання дітей» Г. Богушевської, «Кінь Господа Бога» В. Діхтера, «Моя частка життя» Іти Дімант, «Щоденник Давида Сераковяка. П'ять записників із Лодзинського гетто», «Щоденники Анни Франк» і багатьом іншим.

Останніми роками у світовій літературі здобувають лаври твори, присвячені дитинству: «Під багряним небом» М. Саллівана, «Крадійка книжок» М. Зузака, «Усе те незрима світло» Е. Дорра або «Останні свідки. Соло для дитячого голосу» С. Алексієвич. У них, як і в інших творах, аналізованих у цій статті, часто репрезентовано неідеальний світ, коли з'являється поняття вигнання з раю, а часто також зі сфери дитячої наївності. Юний герой змушений протистояти чужій жорсткій реальності. Як зауважує Е. Доманьська [12], М. Фуко писав, що історія — це дискусія влади і саме політичні ігри й спокуса, що заволоділи світом, призводять до сумних наслідків, відбитих в літературі для наймолодших.

Предмет авторських роздумів — наративність як одна з основних категорій людського буття, що цікавить дослідників не тільки літературознав-

ства, а й багатьох наук (психології, філософії тощо). У цій студії йдеться про антропологічну й онтологічну перспективи. Перша розглядає наративність як визначник перебування людини у Всесвіті, друга — як інструмент упорядкування навколишньої дійсності й спроб її осмислення.

Отже, як можна визначити час дитинства в оповіданнях на тему революції і війни? У статті проаналізовано зв'язок дитинства з історією на прикладі романів Сергія Жадана «Інтернат» та Володимира Рафеєнка «Довгі часи». Контекстом стали спогади учасників Революції Гідності, що увійшли до книжки Наталії Гук «Звичайні герої» та збірки «Точка нуль» Артема Чеха. Автори вдаються до дитячих споминів як до своєрідного фону, що на ньому можна зобразити сучасність їхніх героїв. Нерідко дитинство стає для них одним із найважливіших орієнтирів, підтримує, супроводжує до старості, стає своєрідним опертям. В. Рафеєнко в одному з інтерв'ю розповів Агнешці Матусяк про емоції, відчуті тоді, коли він залишив рідний Донбас, країну свого дитинства: «Жодною мірою я не міг змиритись з тим, що, виїжджаючи з Донецька, втрачаю місто, в якому провів все своє життя, дитинство, юність; що змушений залишити, якщо не назавжди, то на багато довгих років знайомих, рідних, дорогих мені людей; що втрачаю свій дім. Щоденно, прокидаючись, я змушував себе миритись з думкою, що моє життя, як зламана вітром гілка, що визначає напрямок долі, як моєї, так і всіх тих, хто став бездомним» [16, 82].

Розповіді про дитинство — це той елемент, на якому письменники будують образ майбутнього, це складник внутрішньої метанарації, яка дозволяє героєві орієнтуватися у світі. Саме це значною мірою впливає на те, ким людина стає (представники французької історичної школи означають це елементом власної ментальної історії). Ця тенденція, сформована Жаком Ле Гоффом, Жоржем Дюбі, Еманюелем Ле Руа Ладюрі, Філіппом Ар'єсом, вплинула « <...> на зміну діючого способу дослідження минулого. Після багатьох років панування «парадигми Броделя» все більшого значення набирає дослідження культури в душі історії ментальності» [13, 64]. Отже, на першому плані з'явилися сімейні взаємини, любов і дружба, періоди людського життя, емоції, почуття, стосунки — ці елементи можна побачити в літературних образах дитинства. Вони неймовірно важливі. Мішель Вовель зазначив: «Історію менталітету можна визначити як дослідження медитації й діалектного зв'язку між об'єктивними умовами людського життя і способами розповіді про них, чи, навіть, переживання. <...> Пояснення менталітету <...> може остаточно довести до розширення дослідницького поля, не як вхід на чужу, екзотичну територію, а як природне продовження і кінець всієї соціальної історії» [19, 12].

Ідучи цим шляхом, ми окреслюємо взаємозв'язок між образами дитинства, уявленнями суспільства, його історичними змінами і ставленням

до історії. Головний герой повісті В. Рафеєнка стверджує: «Була імперія і загинула. Її занепад збігся з дитинством і юністю. Можна було іноді пошумувати, переглядаючи розфарбовані малюночки слайд-шоу, яке називають пам'яттю» [7, 65]. Однак зараз його думки скеровані в бік того, що в ті часи було для нього близьким й утворювало його світ: «Там мама і тато. Пляж на косі, літо в росі, руки в малині. Молоко в трикутних паперових пакетах. Ряжанка у скляних пляшках. Політбюро. Пластилінові дятли з льялькових радянських мультфільмів. Казка про те, як тридцять гондонів щастя собі здобували. Але малесенькій людині не треба боятися. Спи, синочку, гуля-люля, ти у мами симпатюля. Бойовики, які прийшли у місто, виглядали страшніше» [7, 65]. Дитинство, просякне радянською реальністю, було щасливим, оскільки дитина була поруч із люблячими людьми, які захищали її від усього злого. Центр світу перебував у домі, де панувала гармонія і взаємоповага, а дитина почувалася безпечно. Оточення мало обмежені можливості впливу на дитячий, і зосереджений на собі світ. Лише з перспективи часу герої починають сприймати дитинство як накопичений досвід різного виду знань, що навіть після довгих років формує їхній спосіб сприйняття світу. Окрім того, дитинство зближує з людьми, з котрими можна поділитися спогадами, а таке сприйняття дійсності творить суспільство. Дитячий досвід формує спільний наратив для групи, яка вважає його нормою. Варто було б спинитися на протиріччях, що виникають в оцінці світу між дитиною і дорослим. Дорослий сприймає світ у парадигмі дотримання правил, установлених владою, дитина підходить до нього зі значно більшою свободою — стандарти культури часто для неї незрозумілі, вона живе тут і зараз, залишаючись на боці актуальної оцінки головного перебігу подій.

В аналізованих наративах, здається, можна зауважити закономірність сприйняття історії, яка нерозривно пов'язана з подіями, що відбуваються на тому чи тому державному рівні. У контексті наративу розпаду радянської імперії, часу трансформації чи війни, таке сприйняття передусім асоціюється з апаратом репресій. Щоб передати неофіційний погляд на події, письменники відтворюють голоси своїх героїв, думку яких державні установи не беруть до уваги, а для того, щоб відсторонитися від офіційної історії, звертаються до пам'яті героїв — своєрідного компасу для орієнтації в дійсності, яка постійно змінюється й не завжди зрозуміла: «У мітингах цієї весни вловлювався знайомий аромат. Терпке дежавю. Те, що зараз літало в повітрі міста Z, можна було з льоту окреслити простим і теплим словом — лажа. Пригадувалися червоні галстуки, піонерські лінійки, енергійні маршомовки. Ми хлоп'ята-молодці, піонери-ленінці. Жахіття, але, по суті, ковзаюче, як вітер коло скроні. Мізки дитячі воно майже не зачіпає. Адже для малечі головне — величезне дитинство, а не той сумний факт, що сіоністи змовилися з американською воєнщиною» [7, 65].

Доки найближче оточення в безпеці, діти живуть у своєму власному світі. Вони орієнтовані на досвід, а не на розуміння, живуть миттю — тут і зараз, вони сприймають світ почуттями, інтуїцією. «Атож, це була вона. Безпросвітна, зухвала, совкова. Не впізнати її взагалі було неможливо. Вона завжди залишалася тут. За той час, який знадобився Радянському Союзу, щоб пролитою кров'ю всотатися в пісок, ця лажа нікуди не поділася. У дев'яностих, коли акварельними дрібними калюжами всюди стояв, поволі догниваючи, комунізм, у *Z*. спалахнула кримінальна революція. <...> Пульсуючими сітями впало на регіон. Злилося з радянською лажею, перетворюючись у щось третє» [7, 65—66].

Досвід безглуздя і безнадії ніколи не покидав ці землі, вони приречені, забуті Богом і державою. І ймовірно, герої зазнають найбільшого дисонансу, коли, з одного боку, відчують любов до своєї домівки й країни дитинства, а з другого — безпорадність, що не дозволяє нормально функціонувати в реальності. Розповіді, трансльовані в ЗМІ, не відповідають їхній особистій оцінці ситуацій і викликам, з якими герої змушені зіштовхуватися щоденно: «З екранів телевізорів говорилося про незалежність України. А в *Z*. залежність ставала що не день то сильнішою. Вона була важкою, майже наркотичною. Гинули люди, з регіону втікали хоч і вцілілі, але суттєво почухрані бізнесмени й патріоти. Народ так просто не здавався. Однак баста, карапузики, зась» [7, 65—66] тощо.

У випадку героя «Інтернату» С. Жадана — Паші — дитинство є не лише орієнтиром, а й досвідом юності, відображенням у його подальшому житті. Воно визначає його майбутнє, а перетікання історії власного життя в прийдешнє по-новому формує минуле. Неможливість уплинути на хід історії герой відчув ще в юному віці, коли зіткнувся з болючою ситуацією, у якій людина означала значно менше, ніж у дитячій картині світу: «Паша пригадує хіба що одне літо на початку дев'яностих, <...> у батьків зникає робота, вона нічого не дає, хоча вони далі зранку ходять на станцію, як прокляті, як заведені. Станція порожня, колії швидко заростають травою. Країна стрімко змінилася, а ось вони всі — її громадяни, мешканці окремого взятого залізничного вузла — змінитися не змогли, не було в них закладено таких механізмів. Так і ходили на роботу, за яку не платили. <...> Встаєш щоранку і, мов галерник, сунеш у депо. А депо стоїть, як пограбований піратами вітрильник: самі стіни і партійні гасла на них. І робітники стоять під цими гаслами, і раді були б виконувати й перевиконувати, йти назустріч і брати зобов'язання, тільки ось нікому їхні зобов'язання тепер не потрібні, і назустріч їм ніхто не піде найближчим часом» [3, 207—208].

Коливання дорослого світу прямо впливають на світ дитини. Це ж відбувається і з розпадом системи цінностей, яка в дитини тісно пов'язана з цінностями, що їх представляють дорослі, «а саме в світі набуття що-

денного досвіду, у якому діючі суб'єкти — за словами Ю. Габермаса — локалізують себе і свої експресії в соціальних просторах і забезпечують часовим індексом в історичному вимірі» [15, 134]. На думку Малгожати Куницької, «саме в цьому світі авторитетні дорослі будують світ цінностей малої дитини, який із часом стане світом цінностей самої дитини, що базуються на аксіологічних ідеалах» [15, 134]. У молодій людині, котра бачить загибель дорослих, їхню безпорадність і безсилля, з'являється переконання, що жодна особа не може вплинути на світоустрій, що будь-які людські зусилля марні. Імовірно, у цих дитячих роках слід шукати витоки бездіяльності героя, пасивної згоди на все, що приносить доля. Через досвід батьків він глибоко розчарувався у світі, і це почуття супроводжує його все подальше життя. Думаючи про розпад Радянського Союзу, зміну системи і трансформацію суспільства, герой оперує образами своїх батьків і їхнього шоку, пов'язаного з тим, що вони ніяк не могли повірити в те, що діється довкола: батьки «<...> звикли саме так — горбатитись і щось за це отримувати. Але останніми роками не отримували нічого, хоча далі були готові горбатитись, і це ламало всі усталені уявлення про те, як має бути, якими мають бути основи справедливого життя» [3, 208]. З часом у героя виникає почуття порожнечі, обману й безнадії через те, що батьки і не знали як, і не зуміли віднайти себе в новій реальності. Знайомий світ зазнав незворотних перетворень, але спосіб мислення мешканців Донбасу не змінився: вони перестали вписуватися в докільця, не сприймаючи новацій, бо їм нічого не запропонували замість. Це ускладнює досвід дитини, що потребує впорядкованого світу, де всі події зрозумілі. Коли замість передбачуваності і повторюваності настають неочікувані зміни, у дитині пробуджується відчуття небезпеки: підірвано довіру до набутого досвіду, і втрачено пункти орієнтиру, які до цього часу давали можливість справно функціонувати у світі. До того ж цей факт безпосередньо впливає на дитячу самооцінку й впевненість у собі.

М. Куницька підкреслює, що «Світ життя» — це, за словами Едмонда Гуссерля, цілісність можливих горизонтів досвіду. Людина сприймає те, що її оточує, суб'єктивно, як реальний світ, що складається з повсякдення, щоденного досвіду й дій особистості, а також мрій, фантазій і релігійних поглядів» [15, 134]. Для Паші, як і для його батьків, щоденне функціонування у світі трансформацій було розчаруванням. Ще більш травматичним досвідом було те, що через зміну системи він утратив мрію поїхати на канікулах відпочивати. Це був один із переломних моментів формування юнацького сприйняття оточення — довгоочікувана життєва пригода, яку не вдалося реалізувати через економічну кризу в країні. Попри намагання батькам не вдалося заробити на подорож, про яку мріяла вся сім'я. Драматизму ситуації додає той факт, що це не мала бути подорож до іншої кра-

їни чи Криму, а лише в сусіднє місто, де мама повинна була покращити стан здоров'я, а інші — трохи відпочити. Паша почувався обманутим долею і близькими. Окрім того, він відчув безсилля й розчарування, оскільки жодним чином не міг вирішити цю проблему. Його рідні і близькі також не могли йому допомогти, тому він почував себе не гідним їхньої уваги, і це переконання супроводжуватиме його в подальшому житті. За визначенням, дитинство несе в собі егоцентризм, а з часом — нарцисизм, одноразові події іноді вважаються катаклізмами, тому так важко сприйняти дійсність, відмінну від нашої уяви про неї. Паша вже в юному віці пережив падіння авторитетів: людина, якій він довіряв, виявилася слабкою — батько розчарував його. М. Куницька писала, що «в аксіологічному просторі малої дитини можна віднайти емоційну свідомість, але для формування рефлексивної свідомості повинно бути місце для дій авторитетних дорослих в житті дитини. Щоб дорослі використовували власну рефлексивну свідомість, вони повинні мати волю передавати цінності та готовність до прийняття рішень у вихованні своїх дітей/вихованців/учнів» [15, 139]. Паша живе з цим багажем, але він обтяжує його, деякою мірою робить його неповноцінним. Він не може вирватися з пастки свого досвіду, ментально вибирає вид вегетації. В. Рафеєнко наголошує: «Постімперіальна свідомість проявляється лише в явній чи прихованій залежності від сенсів, які раніше навішувала нам царська та радянська Росія, а сьогодні продовжує навішувати путінська Росія. Цей черв'як живе також у нас самих, він точить нас як у класовому, так і в етнічному вимірі нашого соціального буття» [16, 83]. В аналізованих творах герої змушені замислитися над ладом або безладом оточення. В. Рафеєнко висловлюється про хворобу, що нищить сконструйованих ним літературних персонажів: «Чума, з якою воюють мої герої, — це небезпечна звичка мислення, щоправда, вона є побудовою і проявом лише й виключно розуму. Це релігія без Бога. Це множина без однини. Це чоловік без душі» [16, 84]. Однак ця чума не може тривати вічно, адже потрібно мати кого інфікувати, а процес агонії суспільства всетаки змушує виконувати хоча б мінімальні рухи, хоча, можливо, змушує небагатьох.

У текстах трапляються також приклади, коли дитинство представлене навпаки — революція і війна реалізують мрії молодості. Дитячі мрії про порятунок людського життя і можливість бути героєм — це відображене бажання зробити щось важливе, яке заслуговує на захоплення й визнання іншими. Утім такі мрії часто нереальні й позбавлені контексту. Бажаючи допомагати іншим у надзвичайно складних ситуаціях, юнак до кінця не усвідомлює, у яке скрутне становище він потрапляє. Ситуація, що дає можливість реалізувати ідеалістичні дитячі мрії, може стати прокляттям і для самих зацікавлених, і для їхнього оточення: «Ти знаєш, я сьогодні вранці згадала про те, ким хотіла стати в дитинстві. Навіть не знаю, чому

це на думку спало. Ніколи не вгадаєш, ким я мріяла бути. Санітаркою на війні! Саме в такому формулюванні. Уявляєш?! Доглядати поранених, піклуватися. Мабуть, Усесвіт дарує мені цей шанс — здійснити дитяче бажання» [2, 11], — зізнається своєму колезі одна з героїв книги Наталії Гук «Євромайдан. Звичайні герої». В описаній ситуації Ліля Литвинова побачила іронічну посмішку долі, далеку від дитячої уяви. Прагнення героїні залишатися вірною своїм цінностям приводить її до замкненого кола, до часу, коли формувалася її уява про доросле життя, де робота займає значне місце, тому не дивно, що молодь присвячує їй так багато часу. У Лілиному випадку мрія стати санітаркою на війні не виникла на порожньому місці, а впливала зі свідомості групи, у якій вона росла, з якою вона ідентифікувала себе й стосовно якої будувала свою особистість. Імовірно, на це вплинув травматичний досвід часів Другої світової війни, коли постраждали її рідні. За термінологією Лінтона, це приклад «культурної особистості», що її формують «політична система, соціальна ситуація, важливі події цього періоду, світогляд тих часів, провідні ідеї, бачення розвитку суспільств і навіть, людства» [14, 5]. Це, у певному сенсі, типові риси епохи й географічного положення окремої країни. Становлення, тобто здобуття визнання в очах інших, у випадку дитини — рідних, часто важливіше, ніж її особисті досягнення. У дитячих мріях і ситуації, коли вони здійснюються, читач бачить, немов у дзеркалі, відбиття української соціально-політичної ситуації, яка, немов коротке й побіжне твердження, містить в собі посилення й на історію, й на сьогодення українських ідеалів і цінностей.

Ще один аспект посилення на юнацькі бажання й уяву представлений у книжці «Точка нуль» Артема Чеха. Герой, котрого забрали до війська, розуміючи, що реальність, яка його оточує, чужа для нього, посилається на свої ранні оповідання, з певним жахом стверджуючи: «Про що вони можуть мені сказати, якщо я був із тих нечисленних хлопців, які у «Війні і мирі» пропускали розділи про війну?» [10, 17]. Тут, своєю чергою, іронія долі виявляється в доручених йому обов'язках, що суперечать дитячим планам. У цьому випадку автор використав перетин соціального контексту з біологічним — індивідуальною вразливістю й уподобаннями героя. Культурний простір не зміг сформувавши зацікавлення юнака війною — його особиста неприязнь до мілітарної тематики взяла гору над соціальними очікуваннями. Події минулих років, пов'язані з формуванням ставлення до війни, і теперішня необхідність брати в ній участь, дали можливість Артемові Чеху показати драматизм ситуації чоловіків, яких відправляли на війну всупереч їхньому бажанню.

В обох ситуаціях не герої, а оточення приймає за них рішення. Симптоматично, що вони [рішення — *К. Я.-К.*] сильно відрізняються від повсякдення і планів, а герої все одно повертаються думками до часів дитинства і юності, сягаючи до початку своєї історії, шукаючи в ній якогось

пояснення чи розуміння ситуації, що склалася. В аналізованих творах ми знаходимо наративи, де забуте дитинство нагадується в екстремальних ситуаціях. Воно супроводжує героя все життя, але настільки вросло в нього, що навіть він сам цього не усвідомлює. Лише момент крайніх емоцій ініціює внутрішню розповідь, під час якої герой відтворює образи з дитинства; він заплується у цьому, а дитячі спогади стають тоді поштовхом до переосмислення буття. У більшості аналізованих творів сформовано амбівалентну картину: з одного боку, це спогади тепла родинного дому, з другого — складних історичних обставин, які в той чи той спосіб спричинили кінець щасливого дитинства. Водночас досвід дитинства допомагає зрозуміти події сьогодення. Війна має свої джерела, повернення до десятилітніх спогадів допомагає їх відшукати і зрозуміти. До того ж повернення в дитинство часто також є певною стратегією переживання героями складних часів. Ева Доманська пише, що саме період дитинства і юності дає змогу письменникам «не стільки шукати знання про людину, скільки шукати загублене в бутті як таке. Важливими постають спроби створити людину від початку, з фрагментів різних світів, релігій, культур, мов, дискурсів. В епоху тотальних війн викликом стає сакралізація людини й освячення життя» [13, 45]. Упровадження в наратив теми дитинства допомагає підтвердити образ людини, яка змушена була зіткнутися з реальністю війни, показати всі аспекти трагедії її досвіду. Людина, яка не раз поверталася з пекла, має досвід зустрічі зі смертю, по відношенню до якої недостатньо слів, має в собі глибоке почуття нерозуміння й самотності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василенко Г., Булкіна І. Serhiy Zhadan and the new Ukrainian military prose // Критика. 2018. № 1—2. С. 243—244. URL: <https://krytyka.com/ua/reviews/internat> [12.06.2019].
2. Гук Н. Євромайдан. Звичайні герої. Київ: Брайт Букс, 2015. 140 с.
3. Жадан С. Інтернат: роман. Чернівці: Меридіан Чернівці, 2017. 336 с.
4. Коцарев О. Владимир Рафеенко. Долгота дней. URL: <https://krytyka.com/ua/reviews/dolhota-dney> [12.06.019].
5. Онікієнко І. Полідискурсивність роману Сергія Жадана “Інтернат” // Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. 2019. № 19. С. 77—90.
6. Поліщук Я. Гібридна топографія. Місця й не-місця в сучасній українській літературі. Чернівці: Книги — XXI, 2018. 272 с.
7. Рафеєнко В. Довгі часи / переклад з російської Маріанни Кіяновської. Львів: ВСЛ, 2017. 272 с.
8. Слижук О. Трагедія війни очима дитини в сучасній українській прозі для дітей та юнацтва // Літератури світу: поетика, ментальність і духовність. 2018. № 11. С. 223—230.
9. Тарадай Д. Рафеєнко про “Довгі часи”: “Це не Донецьк, звичайно”. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/in-depth-41917500> [12.06.019].
10. Чех А. Точка нуль. Харків: Vivat, 2017. 224 с.
11. Cieślkowski J. Literatura i podkultura dziecięca. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1975. 300 p.

12. Domańska E. Co zrobił z nami Foucault? // French Theory w Polsce. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2010. P. 62—79.
13. Domańska E. Mikrohistorie. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1999. 296 p.
14. Ferenz K. Szkoła świecie codzienności dziecka. 2003. № XXIX. P. 15—27.
15. Kunicka M. Dziecko w przestrzeni aksjologicznej // Teraźniejszość — Człowiek — Edukacja. 2017. № 3 (79). P. 133—142.
16. Matusiak A. O “ludziach bez duszy” i “misterium narodzin nowej Ukrainy”. Władimir Rafiejenko w rozmowie z Agnieszką Matusiak z okazji premiery swej najnowszej powieści “Po najdłuższe chasy” // Pomiędzy Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe. 2017. № 2. P. 80—88.
17. Mielhorski R. Topos dzieciństwa w świetle historii (ogólny zarys problemu w poezji nowoczesnej 1939—1989) // Tematy i konteksty. 2012. № 2 (7). P. 344—371.
18. Szulakiewicz M. Od transcendentalizmu do hermeneutyki. Rzeszów: WSP, 1998. 215 p.
19. Vovelle M. Ideologies and Mentalities. Oxford: Polity Press, 1990. 272 p.

Отримано 11 вересня 2019 р.

REFERENCES

1. Vasylenko, H., Bulkina, I. (2018). Serhiy Zhadan and the new Ukrainian military prose. *Krytyka*, № 1—2, 243—244. Retrieved from <https://krytyka.com/ua/reviews/internat>. [in Ukrainian]
2. Huk, N. (2015). *Yevromaidan. Zvychaini heroii*. Kyiv: Brait Buks. [in Ukrainian]
3. Zhadan, S. (2017). *Internat: roman*. Chernivci: Merydian Chernovic. [in Ukrainian]
4. Kocarev, O. (2018). *Valdimir Rafiejenko. Dolgota dneij*. Retrieved from <https://krytyka.com/ua/reviews/dolgota-dney>. [in Russian]
5. Onikiyenko, I. (2019). Polidyskursyvnist' romanu Serhii “Internat”. *Filolohichni studiyi: Naukovyi vistykn derzhavnogo pedahohichnoho universytetu*, 19, 77—90. [in Ukrainian]
6. Polishchuk, Ya. (2018). *Hibrydna topografia. Miscia i ne-miscia v suchasni ukrains'kij literaturi*. Chernivci: Knyhy — XXI. [in Ukrainian]
7. Rafiejenko, V. (2017). *Dovhi chasy. Pereklad z rosij's'koyi Marianny Kianov's'koyi*. L'viv: VSL. [in Ukrainian]
8. Sluzhyk, O. (2018). Trahedia viiny ochyma dytyny v suchasni ukrains'kii prozi dla ditei ta yunactva. *Literaturny svitu: poetyka, mental'nist' i duchovnist'*, 11, 223—230. [in Ukrainian]
9. Taradai, D. (2017). *Rafiejenko pro “Dovhi chasy”: “Ce ne Donec'k, zvyhajno”*. Retrieved from <https://www.bbc.com/ukrainian/in-depth-41917500> [12.06.019]. [in Ukrainian]
10. Chekh, A. (2017). *Tochka nul'*. Kharkiv: Vivat. [in Ukrainian]
11. Chiezhlukowski, Y. (1975). *Literatura i podkultura dziecięca*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. [in Polish]
12. Doman'ska, E. (2010). Co zrobił z nami Foucault? *French Theory w Polsce*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 62—79. [in Polish]
13. Doman'ska, E. (1999). *Mikrohistorie*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie. [in Polish]
14. Ferenz, K. (2003). *Szkoła świecie codzienności dziecka*, № XXIX, 15—27. [in Polish]
15. Kunicka, M. (2017). Dziecko w przestrzeni aksjologicznej. *Teraźniejszość — Człowiek — Edukacja*, 3 (79), 133—142. [in Polish]
16. Matusiak, A. (2017). O “ludziach bez duszy” i “misterium narodzin nowej Ukrainy”. Władimir Rafiejenko w rozmowie z Agnieszką Matusiak z okazji premiery swej najnowszej powieści “Po najdłuższe chasy”. *Pomiędzy Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe*, 2, 80—88. [in Polish]
17. Mielhorski, R. (2012). Topos dzieciństwa w świetle historii (ogólny zarys problemu w poezji nowoczesnej 1939—1989). *Tematy i konteksty*, 2 (7), 344—371. [in Polish]
18. Szulakiewicz, M. (1998). *Od transcendentalizmu do hermeneutyki*. Rzeszów: WSP. [in Polish]
19. Vovelle, M. (1990). *Ideologies and Mentalities*. Oxford: Polity Press. [in English]

Received 11 September 2019

Katarzyna Jakubowska-Krawczyk, Doctor of Humanities
 University of Warsaw
 26/28 Krakowskie Przedmieście, Warsaw 00-927, Poland
 e-mail:k.jakubowska@uw.edu.pl
 ORCID: 0000-0002-6281-7011

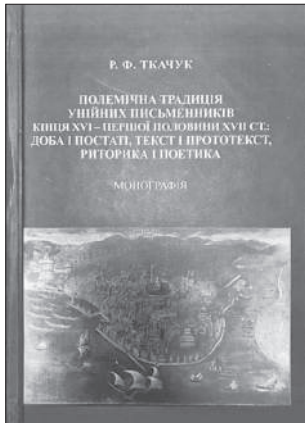
CHILDHOOD IN CONTEXT OF HISTORY

The paper focuses on the problem of a childhood immersed in history based on Serhiy Zhadan's "Boarding School" ("Internat") and V. Rafeienko's "Long Days" ("Dovhi dni"), with references to the memories of those who took part in the revolution of dignity collected by Natalia Huk. In traditional literary texts, the image of childhood was typically utopian. In the analyzed works, the presented world of a child is often not perfect. We rather deal with the category of exile from paradise, and often from the area of child naivety. The young protagonist is forced to confront an alien, brutal world. According to Foucault, "history is a discourse of power". In these works, the political games and temptation to dominate the world are the phenomena that cause consequences having an impact on the youngest ones. So what is childhood like in the texts covering war and revolution? The authors use child memories as a kind of background against which they can show the present day of their protagonists. It may be an important point of reference, something that accompanies the person until the old age. Childhood narratives are the element that writers use for constructing images of the future, they are a component of internal metanarration guiding the protagonists in the world.

In retrospect, the characters begin to perceive childhood as accumulated experiences of various interaction types, the knowledge that even years later shapes their perception of the world. Besides, it brings them closer to the people with whom some kind of memories may be shared. It creates a community. The experience of childhood is shaped by a narrative common to the group regarding it as a norm.

In opposition to the official history, the authors put the protagonists' memory first, which is a kind of compass helping them to orient themselves in the ever-changing and not always understandable reality.

Keywords: *childhood, history, S. Zhadan, V. Rafeienko.*

Ткачук Р.Ф. Полемична традиція унійних письменників кінця XVI — першої половини XVII ст.: доба і постаті, текст і прототекст, риторика і поетика.
 Київ: КММ, 2019. 486 с.

У монографії системно досліджено полемичні твори митрополита Іпатія Потія, Іллі Мороховського, Лева Креви, митрополита Йосифа Веляміна-Рутського, Тимофія Симоновича, Антонія Селяви, Івана Дубовича, Пахомія Войни-Оранського. Трактати унійних авторів проаналізовано в історико-культурному, літературознавчому, герменевтичному, богословському аспектах у невід'ємному зв'язку з полемичним доробком православних книжників. Простежено вплив ренесансно-реформаційних і контрреформаційних літературних практик релігійної полеміки Західної Європи на розвиток української словесності.

Наші
 презентації